

כינויי גנאי לחגאות הנוצרים בלוחות העבריים

מבוא

חישובי הלוח העברי היוו מאז ומקדם מקור לגאונות האומה, כמאמר חז"ל: "אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן, מנין שמצוה על האדם לחשב תקופות ומזלות, שנאמר 'ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים', איזו חכמה ובינה שהיא לעיני העמים? הרי אומר זה חישוב תקופות ומזלות"¹.

חישובים מסובכים ומורכבים אלו לא היו מסורים ביד כל אדם והיו מסורים בידי חכמים (כפי שעולה למשל מהביטוי: סוד העיבור²). אולם, "כשראה הנשיא הזה [הלל], שיפוצו הגליות, לכן כתב המסורה לתורה, ומסר להכל גם העברונות לחשבון המועדות, שעד ימיו היה בסוד להנשיא ובית דינו, והיו מקדשין ע"פ ראייה, ובא הוא ומסר להכל החשבון"³.
חשבונות אלו נאספו בספרי עברונות שתפקידם היה להעמיד את הלוח על מכונו והשתקפותו על פי סדרי המזלות, מזג האוויר ומהלכי צבא השמים.

בשונה מלוחות אלו נדפסה בעת החדשה המוקדמת ספרות 'לוח שנה' עממית, הכוללת את סדר ימות השנה ומועדי החגים, כמו את כל המידע החיוני ליהודי הרוצה לקיים את המצוות הקשורות בזמן, כדוגמת מועדים וראשי חודשים. לצד המידע היהודי צוינו ברוב הלוחות אף חישובי הלוח הנוצרי, חגאותיהם וימי 'הקדושים' אשר להם. לציון תאריכים אלו היתה משמעות כפולה. יש מן התאריכים שנועדו להוות תמרור אזהרה ליהודים לבל יצאו באותם ימים מבתיהם אל רחובות הנוצרים מפני הסכנות שארבו להם⁴. אך עיקר הסיבה לציון תאריכים אלו נבע ממטרות מסחר: היהודים כמיעוט דתי ניהלו עסקים עם שכניהם הנוצרים ועל כרחם התחשבו בלוח הנוצרי. רוב הירידים נקבעו לפי תאריכים וימי 'קדושים' נוצריים, כך שהלוח

* התודה והברכה למכון עד הנה – לחקר המורשת התורנית בגליציה ובוקובינה, שבעידודו רואה מאמר זה אור.

1 שבת עה ע"א.

2 ראה ראש השנה כ ע"ב, ורש"י שם: "סוד העיבור, ברייתא שנויה ברמזים". וראה עוד כתובות ק"ב ע"א: "בסוד עמי לא יהיו", זה סוד עיבור, עיי"ש.

3 תפארת ישראל, בועז, אבות פרק ב אות ו.

4 הגבלות רבות הוטלו על היהודים בימי חגאות אלו, באביניון של אמצע המאה ה-13 התפרסם צו מטעם העיר שלפיו 'כאשר גופו של המושיע [לחם ה'קדוש'] מובא לחולים, אסור לשום יהודי או יהודייה בני יותר מתשע שנים להישאר ברחוב היהודי בנוכחותו. אלא עליהם להסתלק ולהסתתר' (ש. סמנסון, הכס הקדוש והיהודים, תל אביב, 1994, עמ' 368-377). בהקשר זה ניתן לציין את צו גירוש יהודי טוסקנה בשנת 1517, בעוון הלואה בריבית בימי חג נוצריים (משה דוד קאסוטו, היהודים בפירנצה בתקופת הרנסנס, ירושלים 1967, עמ' 54; בצלאל רות, תולדות היהודים באיטליה, תל אביב 1962, עמ' 108).

הלועזי וחגאותיו היה חיוני והכרחי ליהודי אירופה⁵.

בהתחשב בנסיבות אלו ובמידת הפופולריות להם זכו לוחות השנה במשך הדורות, ניתן להבחין כי מזיגת הלוח הנוצרי עם הלוח היהודי הופכת ליותר ויותר שכיחה, במקביל להסתייגות מוחלטת מן הנצרות וכל מה שהיא מייצגת. אופיינית לכך היא הגדרתו של ר' יוסף יוזפא האן נורלינגן כשהוא מזכיר את הלוח הלועזי: 'לוחות של האינם נימולים'⁶.

במאמר זה אדון בתהליכי יצירה של שפה יהודית פנימית – פולקלור של עיוותי לשון מכוונים ורמזים גלויים ונסתרים המכילים בוז ולעג לדת הנצרות השלטת באירופה. אתמקד בעיקר בשקיעתה הפתאומית והיעדרותה מהספרות בתקופת העת החדשה המוקדמת – ראשית תקופת רבותינו האחרונים.

'שקץ תשקצנו ותעב תעבנו'

בשני התלמודים מצויה הסתייגות מן האלילים וסמליהם, ובעת ההכרח להזכירם, שיבשו את שמם באופן גנאי ונלעג⁷.

כך שנינו במסכת עבודה זרה (מו ע"א):

יכול לא לשבח ולא לגנאי? ת"ל 'שקץ תשקצנו ותעב תתעבנו כי חרם הוא', הא כיצד? היו קורין אותה בית גליא - קורין אותה בית כריא, עין כל - עין קרץ.

דברים כעין אלו נאמרו גם בירושלמי (שבת פ"ט ה"א):

'צא תאמר לו', צואה תאמר לו. צאיהו נבליהו. את שקורין אותו פני מלך קורין אותו פני כלב. עין כוס עין קרץ. גדיא גלייא. רבי תנחומא בשם רב הונא 'העי אשר עם בית און מקדם לבית אל'. מקדם היו קורין אותו בית אל ועכשיו קורין אותו בית און⁸.

הנטייה ללעוג על האלילים באמצעות עיוות השם למילת גנאי בעלת צליל דומה המשכה גם

5 בנושא זה הרחיבה אלישבע קרליבך בספרה Palaces of Time עמודים: 148-158, להלן שתיים מהדוגמאות שהובאו שם לציטוט: 1. על לוח שנה מליטא מסוף המאה ה-19, כתבו כך: תחילת החודשים והחגים לפי הכנסיה היוונית (אורתודוקסית) והרומית (הקתולית) ברוסיה: אלה שהם חוגגים יחד [...], ואלה שהם חוגגים בנפרד [...] עם כל הירידיים הקשורים להם, שכן אלה יועילו מאוד לבני אדם התלויים בירידיים. כללנו את תחילת החודשים ואת חגיהם של הנוצרים מחוץ לארצנו" (לוח ווילנא לשנת תרכ"א, בדפוס ר' יוסף ראובן בן ר' מנחם מן ראם. עמ' 2). 2. על לוח אחר מוורשה, אף הוא מאותה מאה, אנו מוצאים תיעודים שלמים של שמות ערי היריד ותאריכיהם, ואף את מחירי הנסיעות לירידיים (לוח שנה וורשא על כל האלף השישי, הוצאת אברהם וואקס, שנת 'לוח קטן כללי על כל ימות עולם).

6 יוסף אומץ, מהד' פפד"מ תרפ"ח, עמ' 257 (ההפניות לספר זה להלן מכוונות למהד' זו).

7 ניתן לראות תופעה זו כבר בימי הנביאים, כמסופר על חזקיהו המלך ש"כתת נחש הנחשת אשר עשה משה, כי עד הימים ההמה היו בני ישראל מקטרים לו ויקרא לו נחשתן" (מלכים ב יח, ד), ראה פי' רש"י שם: "ויקרא לו נחשתן - לשון בזיון, כלומר מה צורך בזה אינו אלא נחש נחושת".

8 גם הכינוי הרווח במשנה 'ימי אידיהן' (או: עידיהן), הוא שם גנאי לחגאותיהם - ראה עבודה זרה ב ע"א.

בתקופת רבותינו הראשונים, שהוסיפו וקבעו את כינויי הלעג אף על אלו שבגדו בעמם והמירו את דתם. כך כותב רבינו תם:

ליבי ולבך יודעים כי כל המשומדים בין היהודים מכנים אותם לגנאי יהודה יהודח אברהם אברן, אשר אשרה, מנחם מלחם...⁹

כיוצא בזה דרש רבי יהודה החסיד את הנהגה מהמקורות הנ"ל:

יהודי שהמיר מכנין לו שם שנאמר 'כמוהם יהיו עושיהם', כמוהם יש לכנות לו. כגון אם שמו אברהם יקרא אפרם. וכן כיוצא בזה. ואפילו לצדיק והם תועים אחריו כגון שמעון כיפה שאומרים פטר חמור¹⁰.

בציטוט זה מתייחס רבינו יהודה החסיד באופן ישיר אל אחד מ'קדושי' הנצרות המפורסמים, אף שריה"ח מעמידו אישית בחזקת צדיק, אך מאחר "והם תועים אחריו", קובע ריה"ח שראוי ללעוג לו ולכנותו בשם גנאי¹¹.

פרקטיקה זו באה לידי ביטוי גם בשמות שהעניקו היהודים לכמה מתגאות הנוצרים. למשל חג המולד (weaeinachth), נקרא בדרך כלל וויין נאכט – (wheyn nacht) שמשמעותו הוא ליל היין (או שמה ליל הדמעות). התגאות על שמה של מריה כונו בשם 'אשה' כהתרסה למיתוס הבתולה שדבק בה לפי המסורת הנוצרית. יש מן הלוחות שאף הוסיפו לה תואר 'התלויה'¹².

אלישבע קרליבך הוכיחה כי עיוות שמותיהם של 'קדושים' ותגאות נוצרים היה נוהג רווח בקרב היהודים בימי הביניים¹³. דוגמה מובהקת היא לוח שנה נוצרי בכתב יד עברי (כת"י מהמאה ה-13 המוחזק בספרייה הבריטית)¹⁴, המציג מבחר ימי 'קדושים' נוצריים. להודשים ניתנו שמות צרפתיים (בכתב עברי) כמו גם השמות המקבילים בעברית. לדוגמה, ינואר מזוהה עם השם העברי שבט. נאמר לנו כי חודש זה הוא בן 31 ימים, ואחריו מופיעה רשימת ימי ה'קדושים' החלים בו. שמות ה'קדושים' עפ"י רוב מעוותים בצורה שלילית, ורק לעיתים מאד רחוקות נעשה שימוש בתואר סנט (מקביל ל'קדוש'). ללא ספק זוהי השמטה מכוונת.

9 ספר הישר - חלק התשובות, סי' כה.

10 ספר חסידים, סי' קצה.

11 וראה עוד ר"ד תמר, עלי תמר, ירושלמי - סדר מועד, כרך ראשון, אלון שבות תשנ"ב, עמ' קג (על דברי הירושלמי הנז'): "וכן שינוי שם הערים שיסודו רשעים או שנקרא שמם על שמות רשעים וכמו קוסטנטינופול - קושטא, וטיכירוס - טבריה, ונתנו לשמות מובן אחר כמו במגילה ו' ע"א. ועיין עוד בברכות פ"ט ה"ג ויהונתן בן גרשום בן מנשה נוי"ן תלויה, אם זה בן משה ואם לא בן מנשה. כינו אותו לגנאי בשם בן מנשה ע"ש שנעשה כומר לע"ז, עיי"ש".

12 קרליבך, שם.

13 קרליבך, שם.

14 The Northern French Miscellany, לוח זה נסקר על ידי סאשה שטרן במאמר דיגיטלי:

<https://www.bl.uk/he/hebrew-manuscripts/articles/a-christian-calendar-in-the-northern-french-hebrew-miscellany>

לאורך כל הלוח שזורה נימה ביקורתית. הלוח פותח בכותרת: "החודשים של מי שאינם יהודים והתועבה שלהם". יום 'הקדוש' הראשון הרשום בחודש ינואר הוא סנט שמעון (סטיליט), שאינו מופיע כשמעון (השם המקביל בעברית), אלא כצימאון (Simaon במקור). הימים המוקדשים למריה מופיעים מספר פעמים לאורך השנה. הטיהור של מריה בשני בפברואר מופיע תחת השם hariah (חריה), שהוא עיוות של השם Mariah (מריה), הנשמע כמו המילה העברית צואה¹⁵. ימי 'הקדוש' פיטר: כס פיטר הקדוש (St Peter's Chair) ב-22 פברואר ויום 'הקדושים' פיטר ופול ב-29 יוני, מופיעים באופן קבוע בתור Peter hamor. המילה האחרונה נשמעת בעברית חמור¹⁶, שלא נועדה לשמש כעלבון בלבד אלא שיש כאן משחק מילים מחוכם המבוסס על הביטוי התנכ"י החמור הראשון להיוולד (first born ass). סנט ג'ון הבפטיסטי, שיום הולדתו חל ב-24 יוני, מופיע כיהורם (Yahoram)¹⁷. "ימח שמו" הוא עיוות השם העברי יוחנן (Yohanen), המקבילה העברית לשם ג'ון (John)¹⁸. מעבר לרגשות האנטי-נוצריים העמוקים הנחשפים בעיוותים אלה, כוונת כתיבה זו היתה לנטרל את המשמעות הדתית של ימי 'הקדושים' ושל החגאות ולהימנע משימוש בשמות הקשורים לעבודת אלילים¹⁹. חשוב לציין כי במקורות ההלכתיים אין כל איסור לקרוא לחגאות הגויים בשם, כל עוד אין שמם מורה על עבודת כוכבים בפירושו²⁰.

מגמה זו נמצאת אף בספר העברונות המפורסם שחיבר ר' אליעזר בן יעקב בלין, שם מזכיר המחבר כינויי גנאי ורמזים אנטי נוצרים מובהקים, כמו 'יום הקדשים' ולא יום הקדושים [1 בנובמבר]; 'כל המתים' במקום כל הקדושים [2 בנובמבר]; 'טומאה' במקום תומאס [21 בינואר]. אך נראה כי הוא נזהר בלשונו, בהיותו מודע לסיכונים הכרוכים בהפצת מסרים אנטי נוצריים.

הגבלות הצנזורה

בעת החדשה המוקדמת היו מצויים לוחות המעוותים את שמות החגאות (כדוגמת ספר העברונות הנ"ל), אך מגמה הלכה ופחתה בהדרגה, ובלוחות מהאמצע המאה ה-18 ואילך כבר לא

15 ראה לעיל ציטוט דברי חז"ל ממסכת מגילה ומירושלמי מסכת שבת.

16 על כינוי זה ראה ספר חסידים סי' קצה, הובא לעיל.

17 כנראה על שם הפסוק שמות כב, יט: "זובח לאלהים יחרם".

18 השמות המשפילים והמילים המעליבות נמחקו בשחור בכתב היד, כפי הנראה ע"י בעלי הנוצריים מתקופה מאוחרת יותר. אך עדיין ניתן לקראן מתחת לדיו השחורה. ידועה יצירה רבנית באיטליה מתחילת האלף הנוכחית בשם 'פלפול על זמן זמנים זמניהם' המיוחסת לרבי יונה רפא מרומי (נדפסה בלונדון תרס"ח), והיא מסוגת היצירות הפרודיות הידועות (על דרך 'מסכת פורים' ודומיה) העושה ללעג וקלס את אמונת הנוצרים.

19 פרטי החיכוך בין הקהילה היהודית לבין הצנזור סבסטיאן קיק נרשמו ע"י M. Weinberg, Der Sulzbacher Wandkalender für das Schop fungsjahr (מאות 18 ו-19) משתי גניזות בגרמניה, בתוך: הקונגרס העולמי למדעי היהדות 9, ד, כרך 1 (תשמ"ה), עמ' 185-187.

20 ראה שולחן ערוך יו"ד סי' קמז סעי' ב: "שם חגים שלהם שהם כשמות בני אדם, אין חשש להזכירם. והוא שלא יקראם כמו שמזכירים אותם העובדי כוכבים, בלשון חשיבות".

מופיע זכר ללעג ולבוז שהיו מנת החגאות²¹. כינויי הלעג הנזכרים חסרים בכל הלוחות שנדפסו בזולצבאך משנת תקמ"א ואילך (תקמ"א-תקנ"א), ואף הכינוי 'אשה' למריה הומר ב'עלמה'²². במספר לוחות שנה (פרנקפורט תק"ה; זולצבאך תקנ"ד) העניקו למריה את השם 'בתולה'. אך מאידך הצטמצם השימוש בשם זה וצינינו בו רק ימים המתעדים מאורעות שהתרחשו קודם לידת התלוי, אך החגאות שנקבעו לזכר ימים שאחרי לידתו נקראו בשם 'אשה'. בלוח פרנקפורט תקנ"ב אנו עדים להשמטה מכוונת של החגאות הקשורים למריה.

חוקרים כבר העלו את הקשר בין היעלמות כינויי הגנאי לבין הצנזורה הנוצרית שטרחה למחוק כל מה שיכול להתפרש כנוגד את דת הנצרות²³. סימוכין לכך ניתן להביא מהסכסוך שנרשם בין הקהילה היהודית בזולצבאך לבין השלטונות סביב הדפסת לוח לשנת תפ"ג [1723] על ידי המדפיס זלמן פרנקל. מ. ווינברג²⁴ ציטט את הדו"ח הסופי של מפקח המדינה סיביסטיאן קיק, המתלונן על כמה פרטים בלוח אך היה משוכנע שלא הכניסו את השגיאות בכוונה, והזהיר את המדפיסים לדייק יותר בלשונם כדי למנוע אי הבנות בעתיד. בין תלונותיו תוהה קיק על הכינוי 'אשה' במקום 'בתולה' למריה, והוא שואל האם היהודים מכחישים את בתוליה של מריה²⁵.

מקורות חדשים לביסוס המחקר הקיים

על אף הנתונים המוכיחים את הקשר המובהק בין הצנזורה להיעדר כינויי הלעג, עדיין לא נאמרה הכרעה סופית בנושא. וזאת, כי רוב הלוחות שנדפסו מאמצע המאה ה-17 ואילך אינם נמצאים ברשותנו²⁶.

בשורות הבאות, מתוך עיון משווה בשני מקורות יהודים שנכתבו במאה ה-17, אראה כיצד כינויי הגנאי שקעו בהדרגה בעת החדשה המוקדמת. המקור הראשון הינו הספר 'יוסף אומץ' שחיבר רבי יוזפא האן נויירלינגן מפרנקפורט דמיין ('ש"ל-שצ"ז'). הספר נכתב בשנת ש"צ (1630) לערך ונדפס לראשונה רק בשנת תע"ח (1818).

המקור השני הוא קובץ קצר בכת"י הנקרא 'סימני הירידים והשווקים בערי גרמניא'²⁷, מאת החכם רבי רפאל הלוי יליד הנובר (תמ"ה-תקל"ט; 1685-1779)²⁸. רובו מוקדש לחישובים

21 M. Weinberg, Der Sulzbacher Wandkalender für das Schop fungsjahr, in: JJLG 17, 1926, 89-99.
22 שינוי זה ראיתי לראשונה בלוח זולצבאך על שלל מהדורותיו, כמו כן בלוח פרנקפורט תק"ה, לוחות וויניציא משנת תקע"ז ואילך, כל הלוחות זמינים במאגר 'אוצר החכמה'.

23 מ' ווינברג, עמ' 89-94. קרליבך עמ' 145.

24 ראה הע' קודמת.

25 ראו לציין כי גם בלוחות גרמנים מוצאים את הכינוי frau לחגאות אלו.

26 היטנמיסטר, שם.

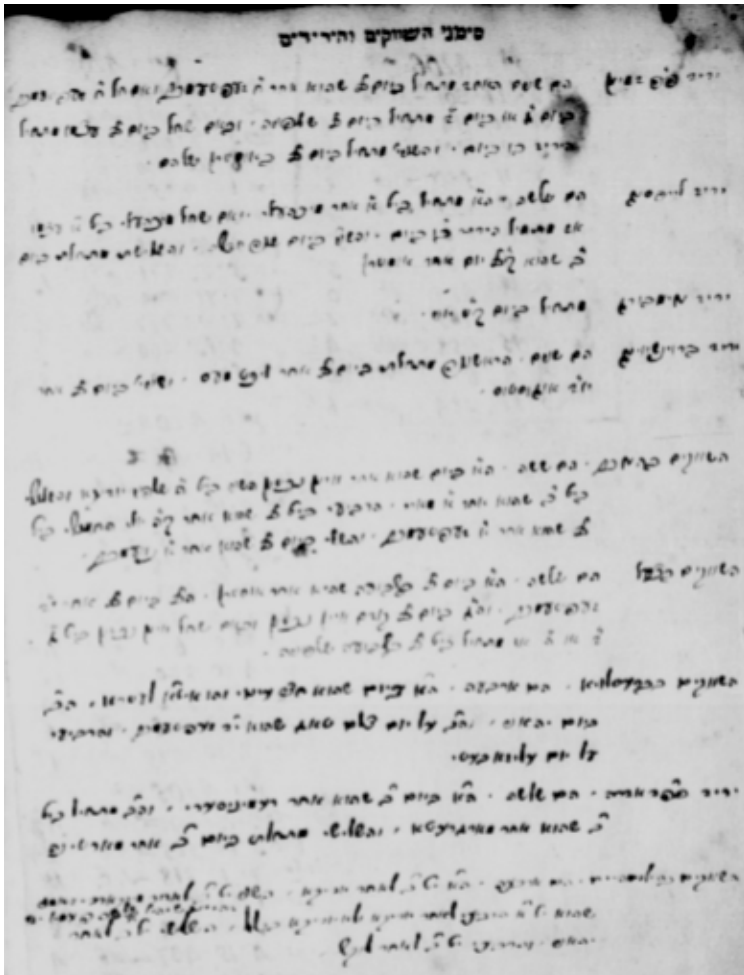
27 ספריית בית הדין, לונדון, אנגליה Ms. 134 IMHM film no. F 4774, עמ' 43-44.

28 מתמטיקאי ואסטרונום יהודי, התפרסם בעיקר עקב ספרו 'תכונת השמים' (אמסטרדם תקט"ז) העוסק באסטרונומיה, ובו ביאור להלכות קידוש החודש של הרמב"ם. כן פרסם לוחות אסטרונומיים שונים ומארים במתמטיקה.

בלוח העברי, ובסופו מביא לתועלת העניין קובץ קצר של לוחות הירידים בערי גרמניה באזור בו פעל. הוא מביא מספר מועט של ערי יריד באופן יחסי, אך מרחיב בחישובי תאריכי היריד לפי הלוח הנוצרי.

אף כי שני המקורות אינם לוחות שנה, מכל מקום שניהם מתייחסים בצורה ישירה לחגאות הנוצרים. בעיון מדוקדק בין שני המקורות, שחוברו בהפרש זמן של לא יותר ממאה וחמישים שנה, נוכל לצמצם את תהליכי השינוי יותר מכפי שידוע עד היום.

אצטט כאן את החלק הרלוונטי מתוך כה"י הנזכר, ובהערות השוליים אערוך השוואה לספר 'יוסף אומץ' ולספר העברונות שי"ל בדי-לה-רייונא בשנת שכ"א.

ירידי פ"פ [פרנקפורט] דמיין²⁹ הם שניים :

האחד מתחיל ביום א' שהוא אחר ח' בסעפטעמבער³⁰. ואם חל ח' בסעפטעמבער ביום ג' או ביום ב' מתחיל ביום א' שלפני זה. ובאם שחל ביום א' עצמו מתחיל היריד בו ביום. והשני מתחיל ביום ב' באוישטריין שלהם³¹.

ירידי לייפציג הם שלושה³² :

האחד מתחיל ביום א' אחר מיכהעל³³, ואם שחל מיכהעלי ביום א' עצמו אזי מתחיל היריד בו ביום. והשני ביום שנה חדשה³⁴. והשלישי מתחלת ביום ב' שהוא ימים אחר אוישטריין.

יריד מיימבורג³⁵ מתחיל ביום

ירידי ברונשוויג³⁶ - (braunshweg) הם שניים :

האחד מתחיל ביום א' אחר וויין נאכט³⁷. ושניה ביום א' אחר א' באוגוסט³⁸.

השווקים בהמבורג - (hamburg) הם ששה :

הראשונה ביום א' שהוא אחר ווייעננאכט³⁹. השני ביום ה' שלפני יודיקא⁴⁰. השלישית יום א' שהוא אחר א' במאי⁴¹. הרביעית ביום ב' שאחר כ"ה ביולי⁴². החמישי ביום א' שהוא אחר א' בסעפטעמבער⁴³. השישי [מתחיל] ביום ב' שהוא אחר א' בנובעמבער⁴⁴.

- 29 פרנקפורט דמיין, ירידיה נזכרו ביוסף אומץ, שם הובא יריד נוסף חצי פעשט. [ג' שבועות קודם אושטריין].
- 30 8 בספטמבר, היום בו מציינים את הולדת מריה. בספר יוסף אומץ [להלן יוס"א]. ובספר העברונות (די לה ריינא, שכ"א) [להלן עב']. מכנים יום זה, בשם : אשה.
- 31 Ostern. – חג הפסחא. כ"ה ביוס"א, ובעב'.
- 32 על מרכזיותו של יריד לייפציג בחיי היהודים, ראה למשל בחיבורו של בן התקופה רבי יהונתן אייבשיץ יערות דבש' (ח"א דרוש א) - "תוכחת מוסר מה שדרש הגאון זצ"ל בין כסא לעשור בשנת תק"ל-ל בק"ק מיץ יע"א", כאשר ביקש בתוך דבריו להביא "משל לתוכחתי" מחיי היום יום, נקט ב"יריד לייפציג שבו מקיפים לכל סוחרים הדרים במקום אחר ובזמן יריד שני צריכים הם לפרוע", והאריך בתיאור בהתאם למשלו ונמשלו, ראה שם.
- 33 29 אוגוסט - Michael – יום הנצחת המלאכים במסורת הנוצרית. כ"ה ביוס"א, ובעב'.
- 34 הראשון לינאר, בו חוגגים את תחילת השנה האזרחית.
- 35 הכתב אינו ברור, אך ככה"ז כוונתו לעיר מגדבורג הקיימת בקרבת מקום לשאר הערים הנזכרים כאן.
- 36 עיר בחבל סקסוניה. על היריד בה ראה : שו"ת אבן השוהם (לרבינו אליקים געץ), סי' כח. וכן אזכור נוסף ליריד, שם, סי' לו.
- 37 Weihnacheten – חג המולד, קרליבך (שם) העלתה השערה כי היהודים עיוותו את שמו לוויין נאכט שמשמעותו ליל היין.
- 38 יום שחרורו של פטרוס. ביוס"א, ובעב' : פיטר.
- 39 ראה הערה 37.
- 40 יום ראשון החמישי של ימי התענית lent. ביום זה העלו מחזות פסיון בגנותם של היהודים, ראה לעיל הערה 14.
- 41 יום לציון יוסף מנצרת אביו של אותו האי. ביוס"א : פעשטיון. בעב' : יאקומו פולפי.
- 42 גיימס הזקן. ביוס"א : יאקופא [כוונתו יעקב]. בעב' : יאקומו קראשטיפאל.
- 43 יום זכרון לאגידיוס. אזכורו נמצא בלוחות גרמניה בלבד. ביוס"א : ילגין טג.
- 44 יום כל הקדושים. ביוס"א : כל הקדושים. בעב' : כל הקדשים.

השווקים בצעל⁴⁵ הם שלושה :

הא' מתחלת ביום ג' בשבוע שהיא אחר אוישטריין. הב' ביום ג' אחר י"ד בסעפטעמבער⁴⁶. הג' ביום ג' בשבוע קודם וויין נאכט. ואם שחל ויין נאכט ביום ג' ד' או ה', אז מתחיל ביום ג' בשבוע שלפניה.

השווקים כבערסלויא הם ארבעה⁴⁷ :

הא' הוא ביום שהוא חצי פעשט⁴⁸, והוא יום א' לעטרא. הב' ביום ה'. הג' ביום צלם טאג שהוא י"ד בסעפטעמבער⁴⁹. הרביעי ביום עילזא ביטא⁵⁰.

ירידי פ"פ דאדר הם שלושה⁵¹ :

הא' מתחיל ביום ב' שהוא אחר רעמנינסערי⁵². השני מתחיל ביום ב' שהוא אחר מערגעראטא⁵³. והשלישי מתחלת ביום ב' שהוא אחר מארטינה⁵⁴.

השווקים בהילדסהיים הם ארבע :

הא', יום ב' לאחר יודיקא. השני יום ב' לאחר פפיגשטן דהיים⁵⁵ שהוא יום א' הרביעי לאחר יודיקא, ולא יודיקא בכלל. (והוא שיהיה שלשה פעמים יום א') , השלישי יום ב' לאחר יוהאנס, והרביעי יום ב' לאחר לאקש.

כפי שניתן להבחין, השינוי המרכזי בין 'יוסף אומץ' ובין ספר העברונות הוא בהתייחסותם לחגאות המוקדשים לזכר מריה, וביתר פירוט: התאריכים דלהלן: 25 מרץ; 17 מאי; 15 באוגוסט; 20 בנובמבר; 8 דצמבר – נרשמו ב'יוסף אומץ' כ'אשה', כינוי הגנאי המסורתי שהיה שגור בפי היהודים בתקופות המוקדמות. הנובר, לעומתו, מתחמק מהכרעה גמורה בנידון. ככל הנראה הכינוי אשה כבר לא היה אפשרי לכתוב, ואת השם הכללי 'בתולה' מן הסתם לא אבה לציין, מכאן נובעת הפשרה המתיחסת לימים אלו כתאריכים אפורים ללא ציון מיוחד.

45 היא צעלהיים.

46 חג הצלב. ביוסף אומץ: צלם טג. בעברונות: צלם.

47 היא ורוצלב.

48 יום ראשון באמצע צום ה-lent.

49 ראה לעיל הערה 46.

50 19 בנובמבר, יום קבורת אליזבת מטורנגיה. ביוס"א: עלזי בעט. לא נזכר בעב'.

51 בהסכמה לחיבור 'ראשון מקור חיים' חותם הר"ר שמעיה ב"ר אברהם יששכר בער אב"ד "ברלין והמדינה מרק וכותב פה ביומא דשוקא יריד פרנקפורט דאדר", שושן-פורים [טו אדר] תנ"ה.

52 יום ראשון השלישי לאחר חג המולד. כ"ה ביוס"א ובעב'.

53 ביוס"א מתוארך חגא זו ל-13 ביולי. בעבר' הוא מציין ל-20 ביולי.

54 ביוס"א מתוארך ל-11 בנובמבר. בעב' ל-17 בנובמבר.

55 במקור הכתב כאן מאוד מטושטש, אך בעמ' 37 בקובץ הנ"ל, כתב הנובר כי היום הא' בשבוע השלישי לאחר אושטריין נקרא בשם הזה, וזהו אכן ביום ראשון הרביעי לאחר יודיקא.